A MAGYAR JOGÉLET KÖNYVTÁRA
Szerkeszti: Dr. BAKONYI PÁL.

12.

JOGI ÉLETÜNK SZAVAIRÓL.

IRTA:

Dr. CSORBA FERENC

m. kir. vall. és közokt. miniszteri tanácsos.

BUDAPEST, 1917.
A „MAGYAR JOGÉLET" KIADÁSA.
VI., GYÁR-UTCA 1.

NYOMATOTT VÁRNAY Ü. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN, SZEGEDEN. 1917.

Leltári szám: 46455/I
1966 SEP 26

ELŐSZÓ.

Képet akarva adni a nyugat-európai müveltséggel való kapcsolatunkról, „Európai müveltségünk etimologiai szótára“ cim alatt egy lexikont készitettem, amely mindazon szavak etimológiai magyarázatát tartalmazza, amely szavakat vagy amely szavaknak gyökeit a müvelt nyugat nagy nemzeteivel közösen használunk.

E munkát — amely mintegy 8000 szót ölel fel — a kiadatás drágasága miatt csak a háboru után szándékozom közzé tenni. De kiválasztottam belőle azon szavakat, amelyek ifju korom varázslatos emlékü irodalmi tevékenységének területére, a jogi életre vonatkoznak és ezeket — kegyes jóindulatu fogadtatást kérve — e kis füzetben próbául és izelitőül már most világgá bocsátom.

SZERZŐ.

Jogi életünk szavairól óhajtok etimológiai alapon szólani. De nem azokról a szavakról, amelyeket a nyelvujitás mestereinek tiszteletreméltó buzgalma alkotott, hanem amelyeket az élet viszonyai teremtettek s amelyeknek eredete nem egyszer a mondák korának életvilágába nyul vissza és belőlük gyakorta több évezred kulturájának története beszél.

I.

Kezdem a **status**-sal, az állammal. A status szó köztudomás szerint a latin stare állani, álló helyzetben tartani igéből, illetőleg annak sta tövéből fakad, amiből a görög histanai is ered. Ugyane gyökből ered a *circumstancia, konstans, instancia, praestálás, restancia, arretálás, konstitucio, institucio, restitucio, substitucio,* stabilitás, existálás, *iusticium, asszisztál, szisztál, inszisztál, rezisztál,* stacio, *stallum,* stand, standard, *statarium,* statisztika, *statutum* és *konstatál* is. A *stádium* bár hason hangzása van, nem a stareből, hanem a görög stadion-ból ered, amely egy hosszmérték volt: egy versenypályának neve, majd versenypálya s utóbb kapta valamely fejlődési folyamatnak s igy betegségnek valamely időrészét, vagy időpontját megállapitó értelmét.

A **szuverénitás** a francia souverain-ból, ez pedig a hübérvilág kezdetén kialakult superanus-ból származik, vagyis a latin super-ből ered és igy egyértelmü volt a felsőbbséggel. Csak később, amidőn a hübériség magánjogi kapcsaiból közjogi alakulat lett, kapta az állam-

fői **imperium** fogalmát, amely szó a rómaiaknál eredetileg az úr hatalma volt a rabszolgák fölött, az atyáé gyermekei fölött, a férjé a feleség fölött a magistratusé a nép fölött. Az imperium szóval kapcsolatos imperátor a császárság előtt annak a magistratusnak a cime, akire a katonai főparancsnokság ruházva volt. Tiszteleti cimkép is adták és pedig a katonák szokták volt vezérüknek adni valamely nagy győzelem után. Mintegy a legfőbb hadurral volt egyértelmü. Caesar szenátusi határozat alapján élethossziglan kapta az imperátori cimet.

A magyar „*császár*" épugy, mint a német „kaiser" tudvalevőleg Caesar nevéből származik, mig a francia empereur Caesarnak imperatori ciméből.

Az első valódi *imperator* Augustus volt, akinek nevét az augustus szót azóta az imperátorok jelzőként viselik. Az augustus szó nem az augere növelni igéből származik — amint azt általán hinni szokták, — hanem annyit tesz, mint az augurok által felszentelt.

A királynak, illetve a **régensnek** neve és a **regnálásnak** fogalma tudvalevőleg sokkal régibb eredetü Caesarnál. A regnálás szó gyöke megvan Keletindia benszülött uralkodóinak, a rájáknak nevében is. E gyök legrégibb eredetét a szanszkrit „rág" igében találjuk, ami annyit tesz, mint igazgatni, parancsolni. E gyökből származik a *korrigálás*, *dirigálás*, *erigálás*, *regio*, *regula*, *regie*, *regime*, *regiment*, regisseur, *reglement*, sőt a német *recht* is.

A latin **charta**, ahogy a biztositó államokmányokat, hivni szokták, a görög chartés-ból származik, ahol az egy lap papirus növényt jelent.

Téves felfogás az, hogy a **minister** latinul szolgát, jelentett. A miniszter szó, amely tényleg a latin minor minus-nak gyökéből ered, már a klasszikus latinság idejében oly szabad egyént jelentett, aki annyiban szolgál, hogy valamely felsőbb auktoritás alatt reábizott ügyeket ellátott. Jelentése közel állott a procurator szó értelméhez.

A francia **ressort** szó a latin sors-ból ered. A

rómaiaknál sorteseknek hivták azok a táblácskákat, kavicsokat, amelyeket az orákulumnál használtak. Ilyképen a ressort végeredetben a serere fűzni-re vezethető vissza azon fonalról igy nevezve amely a jövő sorsnak felderitésére szolgáló e tárgyakat összefüzte.

II.

A külügyi ressort leglényegesebb agendáit ellátó **konzul**ainknak neve a latin consul-ból, ez pedig a cum és sedere-ből ered. Consules eredetileg annyit tett, mint azok, akik együtt tartanak széket, vagyis együttesen hivataloskodnak. Ugyancsak a sedere gyökből ered a *sessio*, *assessor*, *dissidens*, *possessio*, *praeses*, *residedálás*, *subsidium*, *konzultacio*, *assize*-bíróság és *exilium* is.

A **nuncius** a latin nuntius hirnökből származik, aminek a novushoz semmi köze. A nunciusból ered a *renunciáció is*.

Maga a **diplomácia** szó gyöke a diploma kétszeresen összehajtott levelet jelentett, a diplos görögül kétszerest jelentvén.

Az **alliance** épugy, mint a középkori latin liga a latin ligareból keletkezett, ugyanabból a gyökből melyből a latin *lictor* és a francia liaison származik

Az **entente** egymást megértő jóviszony, a francia entendre megérteni igéből, ez pedig a latin in és tendere-ből, jő.

A konföderácio a latin foedus szövetségből származik, ami a latin fides, illetve a görög sphides-ből képződött. Ebből ered természetesen a *perfidia*, confidentia és fiducia is.

A **konkordatum** a latin cor illetve a görög kardia sziv-ből ered, ami azonban a régieknél nem annyira az érzelem, mint inkább az értelem székhelyét jelentette. Ugyaninnen ered az *akkordiroz* szó is, sőt a rekord szó is, ami közvetlenül a latin recordare emlékezetbe hivniből származik.

A **frigy** a német friede-ből alakult.

A **koalicio** a latin coalescere igéből ered, ami annyit tesz, mint együtt felnőni, egyesülni.

A **demarche** a francia marcher masirozásból, ami alkalmasint a latin *marcus* kalapácsból származik, azon a réven, hogy a masirozó mozgás az időt ütemszerüen jelzi.

Az **irredentizmus** pedig, ami nem visszaváltást, hanem inkább visszavételt jelent, a latin emere-ből ered, amely szó csak később kapta a vásárlási értelmet, eredetileg annyit tett, mint venni. Ugyane gyökből fakad a *dirimál, exempláris, promt, prezumpcio, rezumé* és *prémium* is.

A **kontraband,** vagyis azok a tárgyak, amelyeket a semleges hatalmak a hadviselő felek kezére játszanak, a latin contra és a középkori latin bandum közzétett tilalom szóból ered, ami a német bann joghatóságból származik, amely gyökből az *abandonál* és a *bandita* szó is ered.

A **placetumot** tetszvényjognak szoktuk nevezni, ami bizonyára szerencsétlen szó, mert igaz, hogy a placere-ből származik, ámde a placere rokon a placare engesztelni-vel és eredeti értelme elsimitani és igy rokon a planus-szal. A placetum tulajdonkép azt fejezi ki, hogy az államfő meg van békülve valamely intézkedéssel és igy nem tesz kifogást az ellen, hogy az életbe lépjen. A placere-ből származik különben a *supplikacio* is amely engesztelő könyörgést jelentett az istenekhez és, a plicare hajolni-val nincs kapcsolatban.

III.

A **parlament** — bár mai értelmét jelentő jellegének kifejlődésében angol, — eredetében francia. Franciaországban a nagy forradalomig bizonyos legmagasabb igazságügyi hatóságot hivtak igy, mellyel a királyi rendeletek is közöltettek, mielőtt azok törvénnyé váltak. A szó a francia parlez beszélni igéből ered.

A **diéta,** — ahogyan mi a régi magyar országgyüléseket hivtuk — Európaszerte a fejedelmek, vagy követek gyülésének elnevezése volt. Állitólag a diesből származik és bizonyos megállapitott napot jelent, hasonlóan, mint a német tag szó, amely ily jelentéssel szerepel a *reichstag* és *landtag* szavakban.

A **mágnás** középkori latin szó, amely a régi magyar és lengyel főnemességnek, valamint ujabban az amerikai egyesült államok trösztkirályainak elnevezése, köztudomásulag a latin magnus-ból ered, ugyanabból a gyökből, amelyből a *maxima, magistratus, maiestas,* a magyar mester és a francia *maire* is erednek.

A **cenzus,** a latin census, a censere-ből származik, ami annyit tesz, mint megbecsülni, eredetileg pedig annyit tett, mint megszámolni. A római censor eredeti hivatása a polgárok vagyonának számba vétele és megbecsülése volt. Erkölcsi viseletök felügyelete csak később lett tisztükké.

Az **indigenátus,** — vagyis a honositás, helyesebben talán a bennszülötti jellegnek elnyerése — a latin indu-in praepositióból és a gen- tőből ered; ugyanabból a tőből, amiből a latin gignere és a görög gignesthai létesiteni ige, valamint a szanszkrit gan világrahozni és ganitar atya szó származik. Ugyane tőből ered a genus, gens, genius, *generáció, generális, generalizálás, genezis,* zseni, genitalia, genre, gentleman, gentry, ingenium és az inzsellér szó is.

Különben az indigenatussal hason értelmü **naturalizácio** végeredetben szintén a gen-tőből ered, mert a latin nasci születni ige, amiből a naturalizáció, illetve az ennek alapjául szolgáló natura származik, a gnatőből ered, ami szintén a gen- gyökből fakadt. Ugyancsak a nasci-nak gyökéből ered a *náció, nacionále,* sőt a naiv is.

A herceg, gróf és báró német eredetü szavak.

A **herceg** a hadsereg vezérét jelenti a német heer seregből és a ziehen szóból származik, ami régi értelmében egy a latin ducere-vel. A **gróf** gót eredetü szó és eredetijében parancsolót jelent. A **báró** a románcok

nyelvezetében — szemben a nővel — a férfit és különösen az erős, a harcost jelenti s igy a kelta bár hősből, vagy az ófelnémet béró-ból származik, amely oly valakit jelent, aki visz valakit.

Az ős fa — az angol **pedigree** — alkalmasint a francia pied de grue, a daru lábából ered, amely madár az ős fák rajzában nagyon divatban volt.

A felekezeteknek képviselői főrendiházunknak jelentős tényezőit alkotván, itt e szóról is megemlékezünk. **A felekezet** szó megfelel a magyar történeti fejlődés azon szakának, amidőn a népesség megfelekezett azok közt, akik a pápához hivek maradtak, vagy tőle elszakadtak, de sehogy sem alkalmas szó arra, hogy kifejezze a nálunk honos különböző vallási szervezeteket. Tulajdonkép a konfesszio fogalmát kellene födnie, de sem annak, sem a religio, vagy a szekta fogalmának nem felel meg.

A **konfesszió** a fateri-ből ered, ami annyit tesz, mint beszélni, nyilvánitani, vallani. E gyökből ered a professzio és a professzor is. E gyök különben visszamegy a fari mondani, beszélni, kinyilatkoztatni igére, ami kapcsolatos a fas-szal. A fas az isteni kinyilatkoztatást, illetőleg azt jelentette, amit e kinyilatkoztatás szerint tenni szabad és kell, vagyis jelentette az isteni jogot. A fari-ból ered az *infámis, infámia, diffamálás*, fátum. *profán*, fatális, *infans* és a *fasti dies*, vagyis a törvénykezési napok. Konfesszio ilykép oly vallást jelent, melynek hátterében ott van az isteni kinyilatkoztatás.

A **religio** eredetileg a régi Rómában a skrupulust, különösen pedig a jámbor skrupulust jelentette. A *religiosus* pedig a régi Rómában a babonást jelentette szemben a religens-sel az ájtatossal. Csak utóbb kapta a religiosus a vallásos értelmet. A religio a legere-ből (a görög legein) származik, amely eredetileg annyit tett, mint összegyüjteni, kiválasztani, utóbb annyit is, mint olvasni, mely értelmet azonban csak a latin legere kapta, a görög legein nem. Ugyane gyökből fakad a *kollektiv*, elekcio, *szelekcio*, továbbá a prelegálás, relegálás, diligencia, intelligencia, negligencia, légió, elegancia, leguminózák, lecke és a lektor is.

A **szekta** nincs kapcsolatban sem a secessió-val, amely a cedere-ből ered, sem a szekcio-val, mely a secare-ból ered, mert a szekta a sequi követni, eredetileg hozzákapcsolódni igéből ered, ugyanabból az igéből, melyből a konsekvencia, szekundär, sőt a *szocializmus*, illetve az annak alapjául szolgáló socius szó is származik.

A felekezet szó etimologiailag leginkább még a **schisma** fogalmának felel meg, ami a görög schizein elválni igéből ered. Felekezet helyett nekünk talán legmegfelelőbb volna, ha törvénytárunkban hitvallás szót használnánk, mert a mondottak után a katolikusokra is, de különösen az izraelitákra, vagy az ujabban bevett mohamedánokra igazán nem lehet helyes a felekezet szó használata.

A **püspök** épugy, mint a német bischof, a latin, illetve görög episcopos-ból származik, ami épugy felügyelőt jelent, mint a superintendens. Különben az inspektor és intendans is ezt fejezi ki.

A **pairschub,** vagyis a főrendek tömeges kinevezése, a francia pair főrend, régebben, aki rangban egyenlő társ- a francia pair, ez pedig a latin par egyenlő szóból, a schub pedig azt hiszem a német schieben tólni szóból származik.

Az országgyülési képviselők **mandatuma** tudvalevőleg a latin mandare megbizni, parancsolni szóból ered, ami a latin manus és dare szókból fakad és eredetileg annyit tett, mint kézbe adni. A manus-ból származik a *manumissio, emancipálás, manifestálás, manipulálás* is, mig a dare-ból egyebek közt az editio, *tradicio* és *dos* is.

A régi országgyülések követeinek, a **deputátusok**nak neve abból a putare igéből származik, amely eredetileg annyit tett, mint nyesni, később kiválasztani.

Ebből ered az amputál szó is. Mig az *imputál* és *komputus* szó egy más hasonalakú igéből származik.

A **kortes** a spanyol cortesből ered, ahogy Spanyolország és Portugália parlamentjeit hivják, ami a spanyol kortes udvarban birja eredetét.

A **voks**oknak — az egyes szavazatoknak — semmi közük sincs a votum fogadalom szóhoz, mert a latin vox a szanszkrit vac-mi beszélek szóból származik.

A szavazás, a **suffagrium,** a latin frangere törninek gyökéből ered. Magyarázata ennek abban van, hogy a rómaiaknál a görög ostrakizmus mintájára a szavazás kezdetben cseréptöredékekkel történt. Természetesen a suffragiumból származik a *suffragette* is.

A **ballotage** — vagyis a golyók útján való szavazás — az olasz ballotta-ból ered, aminek gyöke az ófelnémet balla egy gömbölyded test. Ugyane gyökből származik a bál (angol bale) egy csomag árú, továbbá a balni és a francia ballon léggömb is.

A **scrutinium,** vagyis a választás érdekében beadott szavazatok átvizsgálása a latin scrutari, behatóan kutatni a holmik között, igéből ered, scruta ócska holmit, rongyot jelentvén.

A **peticio,** amivel a választásokat megtámadni lehet, a latin petere-ből származik, ami annyit tesz, mint hirtelen valamerre irányulni, attakirozni, keresni, képlegesen kérni. Eredeti értelme azonban az volt, hogy: röpülni. Rokon a görög petomai és pipto esem-mel, valamint a szanszkrit pat-tal, mely az esés mellett a repülést is jelenti. Ez magyarázza meg a peticiónak igaz értelmét és ez magyarázza meg, hogy a petere-ből ered nemcsak az appetitus, repetálás, impetus, hanem a *kompetencia, petulancia,* sőt a perpetuálás is, ami annyit tesz, mint megszakitás nélkül haladni valamely irányban.

A **kompatibilitás,** illetve az inkompantibilitás a latin pati türni, elszenvedni igéből ered, ugyanabból az igéből, amiből a patientia és patiens származik. A tolerare türni, elviselni igének, amelyből a *tolerantia* származik, egész más árnyalatú értelme van. Ez utóbbi a latin tollere-ből ered. A gyök a görög tal, vagy tel, ami annyit tesz, mint aki hord, cipel.

Az **indemnitás,** vagyis a felhatalmazás, hogy a kormány költségvetés nélkül is jogszerüen utalványozhasson az uj költségvetési évre a tavalyi költségvetési hitel keretében, a latin indemnis bántatlan s igy dannum bántás, kár-ból ered.

Az **expozé,** vagyis az a beszéd, mellyel a pénzügyminiszter a bemutatott költségvetést megvilágitja, az exponál-ból, vagyis a ponere igéből ered, ami a por (görög proti) irányában és sinere helyezni, helyezést engedni igéből van összetéve.

A **budget** a francia bougette-ből ered, ami kicsinyitett alakja a bouge zsebnek és a latin bulga-ból származik.

A **preliminá**re-nek nincs kapcsolata a limitálással, mert a latin limen küszöbből ered.

Az **appropriáció,** vagyis a megszavazott költségvetés végrehajtására vonatkozó felhatalmazás a latin proprius, kizárólag egy személyt vagy tárgyat illető szóból ered, épúgy, mint az *expropriál.*

A **virement**nak, vagyis annak a jognak, amelynek alapján valamely költségvetésileg elismert szükségletet a költségvetésnek más, bővebb fedezetet nyújtó tételéből lehet fedezni, semmi köze sincs a latin vis-hez, mert az a francia virèr forditani igéből ered.

A törvény **abrogalása,** vagy **derogálása** a latin rogare-ből ered, ami a rómaiaknál eredetileg valamely néptörvény javasolásának konszekrált kifejezése volt. Innen ered a *praerogativa* is és pedig akképen, hogy a rómaiaknál praerogativa tribusnak hivták azt a tribust, amely a húzott sors szerint valamely inditványozott törvényjavaslat fölött először szavazott. A rogare-ből származik az arrogál szó is.

Az **interpelláció**-nak semmi köze sincs a latin pellere-hez, mert az épúgy, mint appellál szó a latin

pellareból ered, ami annyit tesz, mint nevén nevezni, szót intézni.

A **liberálizmus** és **radikálizmus** eredete köztudomású.

A **konzervativizmus** végeredetben a latin servusból ered, aminek magyarázata abban van, hogy a servusnak, mint rabszolgának eredeti főhivatása és jelentősége az volt, hogy a ház őre. Igy ered a servus-ból számos szó, mely valaminek megfigyelését, megóvását jelenti. Az obszerválás is onnan ered, valamint a konzerv és a *rezerva* is.

Az **opportunizmus** a latin portare szóból ered, ami a portus kikötővel van kapcsolatban és eredetileg hajós kifejezés volt, ami annyit tett, mint kikötőbe vinni és ott kirakni. Az opportunus a helynek erre való alkalmatosságát fejezi ki.

Az angol konzervativ politikai pártnak, a **tory** pártnak neve az ir toindhe-ből ered, ami annyit tesz, mint nyomában járó, t. i. a régi rendszer nyomában járó. Az angol liberális párt, a **whig** alkalmasint a whiggamore, vagy whiggam szavakból származik, amellyel Skóczia délnyugati parasztsága a lovait serkenteni, vagy a whig szóból, mely savót jelent.

A **párt** szó a latin pars többes számából partesből ered, mely ezen alakjában már a klasszikus korban politikai pártot jelentett.

A **fúzio** a latin fundere önteni, szórni igéből ered; ugyanabból a gyökből származik a konfuzio és refutálás is.

A **fractio** természetesen a frangereből ered, amiről már fentebb szóltunk, mig a **factio,** vagyis valamely felforgatásra is kész szenvedélyes politikai párt a latin facere-ből ered, aminek már a római latinságban, de a későbbiben is a legkülönbözőbb árnyalatú értelme volt. A római politikai életben facere azt is jelentette, hogy valakinek pártján lenni. Ebből ered a mai faxni szó is.

Maga az **oppozicio** a fent már emlitett latin ponere-ből származik, amiből ered a *disponálás, propozicio, reponálás, szuppozicio,* sőt a kompót és a pósta is.

A **Fronde** eredetileg Franciaországban XIV. Lajos kiskoruságának idejében bizonyos, az udvarral és Mazarin miniszterrel ellenséges pártnak volt neve s utóbb kapta az engesztelhetetlen, kellemetlenkedő ellenzék értelmét. Egyébként a Frondea parittyának azt a zacskórészét jelenti, melyből a kő kirepül és a latin funda, a görög sphendoné szóból ered.

Az **immunitás** szó a klasszikus latinban a terhek alól való mentességet jelentette és a latin munus, muneris-ből ered, ami eredetileg csak kötelmet, közterhet, utóbb ajándékot is jelent mert a főtisztviselők kötelezve voltak a népnek nyilvános játékokat és efféléket, ajándékként felajánlani. Innen származik a *kommunizmus* is, mely közvetlenül a communis-ból ered, ami eredetileg azt jelenti, ami ugyanazon hivatali kötelemmel jár és, amit együtt kell viselni. A latin communis szónak ez eredeti értelmén alapszik a *kommunitásnak,* valamint a municipiumnak fogalma is, amely utóbbi szó a rómaiaknál szintén önálló szervezetü város volt és municepsnek azt hitték, aki a város terheiben részt vett. E gyökből származik a *remuneratio,* kommuniké és kommunikálás is.

Az **akklamácio** a latin clamareből ered, ami a latin calare, illetve görög kalein hivni, kiáltani igéből származik. Ugyanebből ered deklamálás, *deklarálás,* klasszis, *nomenclatura,* reklám, sőt még a *konciliáns* is, az ennek közvetlen alapjául szolgáló concilium egybehivás útján összegyült gyülést jelentvén.

A **debattálás** a francia debbatté, latin battuere ütlegelni igéből ered, mig a *diskutálás* a latin quatere rázni-ból.

Az **ováció** a rómaiaknál kisebbszerü diadalmenet volt, amely alkalommal a győztes hadvezér juhot — ovis — áldozott az isteneknek.

A **kompromisszum** a latin promittere-ből ered, ami annyit tesz, mint előre utat engedni. A mittere ugyanis csak utóbb kapta a küldeni értelmet, eredeti-

leg annyit tett, mint menni, engedni, utat engedni. A mittereből ered természetesen a *demisszio, permisszio, emisszárius,* és *kommisszárius* is.

A **paktum** a latin pacisci-ból, ez pedig a latin pangere-ből, — helyrerakni, valamely tárgyalást lezárni — ered; tő az egyeredetü pac és pang, ami a helyretevést, szilárd megállapitást, vagy képletesen a lefolyt tárgyalás fixirozását, annak konkluzióját fejezi ki. A paktum tehát lezárt tárgyalást jelent. Különben a pax eredetileg az a pactum, mely két nemzet között jött létre.

A pangere megerősiteni-ből ered a **propaganda** is, mely eredetileg annyit jelentett, mint valamely növényt bujtás által, vagyis úgy szaporitani, hogy valamely ágát a földhöz erősitjük, hogy ott gyökeret verjen. Mig a *kolportálás* collum és portare-ből eredvén — betü szerint a vállon cipelést jelent.

Az **obstrukcio** a struere szerkeszteni, épiteni, anyagot felhalmozni szóból ered. A klasszikus latinban obstructio annyit jelentett, mint valaminek eltüntetése vagy valamely szerkezet emelése, vagy valaminek felhalmozása révén. Ugyane gyökből fakad a *konstrukcio, destrukcio, instrukcio, instrumentum, struktura,* sőt az industria is.

A **klotür** a latin claudere zárniból ered. Ugyanabból származik a *klauzura,* klastrom és *konkluzio* is.

A folyosó nem födi az angol parlament **lobby**jának nevét, ami kis fülkét, kis csarnokot jelent. E szó a középkori latin lobbia-ból származik, aminek gyöke a német laube, ennek pedig a laub lomb. Különben a francia loge páholy és az olasz loggia is ugyane gyökből fakad.

A **wip,** aki a párt tagjait a párt iránt való kötelességeire serkenti, az angol wip ostor-ból ered, ami kapcsolatos az ófelnémet wipph szóval, sőt a latin vibrare igével is.

Talán helyes, megemlékezni az elnöki **pódium**ról is, ami a rómaiaknál azt az emelvényt jelentette, mely

az amphiteatrumokban a császár és egyéb főméltóságoknak volt fentartva. Eredete a görög podion.

A **mameluk** szó arab eredetijében vásárolt rabszolgát jelentett és a malaka birtokolni igéből származik.

A **klub** (angol club) eredetileg rövid vaskos, egyik végén görcsös bot volt, majd ily bottal üzött játék, utóbb az e végből tartott összejövetel, végül irodalmi, politikai és más társas célokból történt összejövet. Izlandi és skandináv nyelven klubba, ami egy gyök az angol clumb-bal, ami valami rövid, vaskos alakzat jelölésére. szolgál.

A **bulletin** a latin bullare-ból ered, ami a klasszikus latinban viz- vagy légbuborékot, továbbá azt a kerekded tárgyat jelentette, amit a fiatal római szalagon a nyakán viselt.

A **klikk,** vagyis a pajtáskodó érdekszövetkezet régebben zajos zárt gyülés jelentésével birt és ugyanabból a gyökből ered, amelyből a klak bérelt taps származik.

A **kotéria** eredetileg Franciaországban bizonyos számú parasztot jelentett, akik közös bérletet kaptak a földbirtokostól. A szó a latin costa házi kunyhó szóból ered.

A **konspirálás**nak betü szerinti értelme összelehelés. Ugyane gyökből ered az aspirácio, spiritus, inspirálás és *respirium* is.

Még meg kell emlékeznünk a **kvóta**ról és a **delegáció**ról. A kvóta a latin quot mennyi-ből ez pedig a qui, quae, quod-ból ered, mig a delegácio a latin legáre megbizással küldeni, végrendeletileg hagyományozni szóból van alkotva.

IV.

Ugyancsak a *legare* szó-ból ered a *legális, legálitás, legalizál, legatarius, legitim,* sőt a *loyális* is.

A legare szó eredete a legere-ben van, melyről már fentebb szóltunk s amiből a **lex** is ered, ami

ugyanis nemannyira a törvényt, mint inkább szemben a mos-szal, a szokással az irott jogot jelenti és pedig nemcsak az irott jogot, amit a közhatalom állapitott meg, hanem azt is, amit a magán szerződések, és amit egyéb magánügyletek létesitettek. A legem figere annyit tesz, mint táblákra vésve kifüggeszteni a jogszabályt a forumra. Tulajdonkép a lex ilykép annyit tesz, mint olvasmány és egyértelmű az arab kórán-nal, ami ugyanezt jelenti. Mindazokban a szavakban, melyeket, mint a legare ige származékait fentebb felsoroltunk, benn rejtőzik a lexnek irott jogi értelme, vagyis az az értelmet hogy az az agenda, amit a szavak kifejeznek, az irot, jogon nyugszik. A francia loi is a lex-ből ered, mig az angol law a német liegen feküdni szó gyökéből.

Ami a törvényeknek magyarázását illeti, a **kommentálás,** a latin commentari, a latin mens ész, értelem-ből van képezve, ugyanabból a szóból, melyből a dementia, memoria alkotva s melyből a bölcseség istennőjének, Minervának neve képezve van. Ilykép a kommentálás, épúgy, mint a glosszálás a törvénynek főképen a törvénynek azt a magyarázatát jelenti, amely az emberi észből fakad. Mig ezzel szemben az **interpretálás** a törvénynek inkább azt a magyarázatát, mely a törvény szövegéből és annak hátteréből fakad. Az interpres ugyanis eredetileg ügynököt jelentett, csak utóbb kapta a tolmács jelentést. E szó pretiumnak gyökéből, a pre-, eredetileg par-ból ered. Innen ered a ritkán használt parari vásárolni, eredetileg csereberélni szó, melynek semmi kapcsolata sincs a parare készülni igével.

A **iustitia**, ami a jogszolgáltatást és az e réven alakuló igazságot jelenti, természetesen a latin *ius*-ból ered; ó latin alakja iaus, ami megfelel a szanszkrit és perzsa iaus-nak, ahol az a vallási nyelv egy kitétele volt. Mutatja ezt az is, hogy a latin az esküt az ius-ból képzett iurare-val fejezi ki.

A **iurisdictio** eredetileg a jogszolgáltatás gyakorlása volt és utóbb lett annak joga a iudex. A biró, a

lus és dicere-ből ered. A biró az, aki a jogot kimondja. Dicere mondani eredetileg annyit tett, mint mutatni és rokon a görög deiknünai és szanszkrit dicami mutatokkal. A dicere ősrégen kizárólag jogi kifejezés volt. Belőle származik az *edictum, indikálás, diktátor*, praedikálás, index, *praedikátum*, sőt a *kondicio* is, amely eredetileg két személynek megértő viszonyát jelentette.

A **iudicium** a jognak a biró által történt kimondása, itélet. Az itélőképesség értelmet csak később kapta s a *iudiciózus* csak középkori latin szó.

Ugyanez a **judikatura** is, ami a birói hivatalt jelentő iudicatus-ból van képezve. A **iurisprudentia** is középkori latin alakitás, valamint a **iuristitium** is, amit a klasszikus latinság iustitiumnak, eredetileg ius stitium-nak, a jog megállitásának nevezett. Természetesen középkori latin képzés a *zsüri* és a *jusztifikálás* is.

A **kodifikácio is** középkori latin szó. Maga a **codex** csak a klasszikus latinság delén kapta a könyv, utóbb törvénykönyv értelmet. Eredeti alakja caudex a fának a törzse, amire a régi rómaiak irtak. Ez megfelel annak, hogy a német buch szó buche cserfá-ból ered, aminek háncsára a germánok irásukat vezették.

A **polgári jog**-ban szereplő polgár szó a német bürger szóból keletkezett, ez a burg szóból támadt, minek gyöke a német bergen elrejteniben van. A **civil jog** azonban nem a hűbériség urainak rabló önkényeitől rejteket és mentséget kereső burgereknek jogán, hanem a civitas-szal járó jogállással biró római civisek jogán épül és ha a németek sovenségből civil jog helyett bürgerrechtet mondanak, mégis nekünk talán nem kellene őket utánozni és helyesebb a civiljog szót használnunk.

Általában azt hiszem, a magyarositás túlságos mohóságra volt kész a régi történeti fejlődésű jogi szavainkkal szemben. Ujabban már arra is kisérletet láttam, hogy a **„corpus juris"**-t a „jognak teste" kifejezés váltsa fel, amire a „test" szó eredetében semmiképen sem felel meg a „corpus"-nak, mert a „test"

semmi esetre sem egy értelmü a corpus-nak itt szereplő értelmével és igénytelen nézetem szerint eredeténél fogva azt a testet jelenti, amit a halotti beszéd por és hamunak nevez; vagyis jelenti azt a testet, amelyet az Uristen agyagból megformált, s amely amikor a lélek elszállt, ismét viszszatér a földbe, melyből alkottatott. Ez a magyar test szó ugyanis ha nem finn ugar eredetü szó — a mit nem tudok — ugy legigénytelenebb egyéni nézetem szerint a latin testa földből készitett edény-ből ered, ami eredetileg tersta volt és rokon a latin terraval, a szárazfölddel, ami eredetileg tersa volt, szárazságot jelentett és a görög tersomai száritok igéből ered.

A **norma**, a jogszabály eredetileg egy szögmérőt jelentett, amit földmérők használtak; a szó a görög gnoma-ból ered.

A **cikk**, vagy *cikkely*, azt hiszem bár ezt sem tudom bizonyosan, a német zwickel-ből van képezve, mig az **articulus** a latin artus tagnak kicsinyitése, a **paragrafus** pedig a görög paragraphos, para mellé és graphein irni-ből származik.

A birói **cognitio** a latin cognoscere-ből, illetve noscere-ből ered, aminek eredeti alakja gnoscere volt és annyit tesz mint észlelni, tanulni, ismerni; a gno- rokon a görög gignoskoval, gnosis tudással, gnómé véleménnyel, szanszkrit gna tudni és német können-nel. E gyökből származik az *agnoszkálás, rekognoszkálás, nota, noticia, notifikálás, nobilis, nominálás, nomenclatura,* ignorálás, *praenotálás* és *notárius* is.

A cognitio-nak alapja — a birói tevékenység legfőbb eleme — a megkülönböztetés és a mérlegelés.

A cernere megkülönböztetni, eredetileg kiválasztani, egy gyök a görög krinein-nel, amiből a görög kritész biró is származik. Ebből és a mérlegelésből fakad főleg a birói döntés, amit a régiek eredetileg crimennek neveztek s amiről a kriminális jognál még szólunk. A cernere-ből ered a *dekrétum*, a *certifikatum*, a *concertálás*, sőt a *secretárius* is.

A birói mérlegelés kifejezései főkép a latin pendere-n nyugszanak, ami annyit tesz, mint mérlegelni, mérni, fizetni, mert a rómaiaknál kezdetben a pénz nem volt verve, hanem azt mérleggel lemérték. Ebből ered a **ponderálás**, de ebből ered a gondolkodás egy kifejezése a francia penser is, valamint a *kompenzáció*, ami eredetileg annyit tett, mint a mérleg két karját kiegyenlitő súlyokkal vizszintes helyzetbe hozni. Ebből származik továbbá a külön feladatot jelentő penzum is mely eredetileg a szövéshez lemért gyapjumennyiséget jelentette és ebből a kompendium is, amely eredetileg — ellentétben a dispendere-vel az ide-oda fizetgetéssel, — a gazdálkodást elentette és compendium viae-nek hivták az utat, ami rövidebben, gazdaságosabban visza célhoz. Ebből ered különben a *penzio* is, mely eredetileg tisztán fizetést jelentett. De bizonyára ebből ered a pisetum, valamint a *pénz* szó is. A mérlegelésnek másik szokásos kifejezése a **deliberálás** a latin libra mérleg szóból ered, melynek eredetije a görög litra, egy súlyegység; a librából ered az olasz lira, a magyar nivó és a liter elnevezés is.

A ponderálással és deliberálás-sal kapcsolatos elmélkedő birói tevékenységek egyéb kifejezései jórészt a római augurok élettevékenységéből vannak véve.

Igy a **kontemplál** szó a latin contemplári-ból ered, ami annyi tett mint gondos, elmélkedéssel kijelölni az égbolton a templomot, vagyis azt a négyszöget, melyet az augur az égbolton körülhatárolt és amelyen belül jóslatai számára a csillagokat obszerválta. Maga az obszerválás consideratio-nak neveztetett a sidus csillagról. Siderari-nak hivták azt, amidőn a jóslások számára általán a csillagok befolyása alá ment az augur és desiderare-nak azt, amidőn az augur megállapitani volt kénytelen, hogy a látni óhajtott csillagzat nem látható.

Az előbbi-ből származik a **konsziderálás,** mig a desiderium a sajnálkozás kifejezése, illetve az ennek nyomában fakadó óhaj.

A **grübliz** a német graben ásni szóval kapcsolatos

A **meditálás** a latin meditari-ból ered, ami a görög meletan, magát valamire előkészitő, gyakoritó szóból ered.

V.

Birói forumaink közül a kuria és a kir. tábla ma is a régi nevét őrzi.

A **fórum** szó eredetileg rómában azt a vásárteret jelentette, ahol a közügyek és az igazságszolgáltatás intéztetett. Rokon a foras-szal, kapukon kivüli-vel. A most mondottak magyarázzák meg azt, hogy a forensis szó külföldit és törvényszékit egyaránt jelent.

A **kuria,** latin curia eredetileg co-viria = co-uiria vagyis cum együtt és vir ember, férfi-ből származott és embercsoportot és pedig a népességnek oly csoportját jelentette, mint a középkorban a parochia volt. Minden curiának meg volt a maga külön papja, akit curio-nak hivtak és meg voltak továbbá a maguk külön vallási áldozataik és innen eredőleg curia nevet adtak némely templomnak. Minthogy a senatus rendszerint templomban ülésezett, a senátus és curia idővel egy jelentőségű lett, majd utóbb innen eredőleg különböző jogszolgáltatási hatóságok is ilykép neveztettek el. A régi magyar nemesi birtok székhelye — a melyet kuriának hivunk — szintén bizonyos jogszolgáltatási hatóság volt. Ugyan e a vir-szóból ered a virtus és a *virilista* is.

A kir. **tábla** a latin tabulaból ered, ami táblát asztalt jelent. A kir. táblának és általán a hatóságoknak zöld asztalai régente vörös szinnel voltak bevonva.

VI.

Maga a **büró,** francia bureau, ó-francia burel, vörösbarna szövetet jelentette, ami a latin burrus vörösből (görög Pyrrhos)-ból származik.

Azt hiszem, hogy a dolgozat keretébe tartozik, hogy egy ily birósági büróban etimologizáló szemekkel kissé körültekintsünk.

A **kalendárium,** — amiből a biró a terminusokat kitűzi, — az akklamációnál tárgyalt latin calare, illetőleg kalein-ből jő, mert a görögöknél az uj hó kezdetét kikiáltották. A **terminus** latin szó, ami eredetileg határjelet jelentett. A **protokollum** a görög protos első és kolla főzetből ered. A **stempli** a német stampfenből. a **schéma** végeredetben a görög schézein tartani-ból, a **sablon** a latin scalprum-ból ered. A **lappalia** szó a német lappe, illetőleg az annak alapjául szolgáló lappe rongy szóból van alkotva. A **blanketta** a francia blanc fehérből származik, a **simli** a latin similis-ből, a **schieber** a német schieben tólni-ból, az **exklamálás** a német klammer-ből, a **skarteta** pedig az olasz scartatából. A **rubrika** a latin rubrica-ból származik, ami vörös festéket, majd a törvények vörös festékkel irt cimét jelentette; ez pedig a latin ruber vörös, illetőleg görög erythros, szanszkrit rudhira piros-ból jő. A **kalamáris,** ami nemcsak tinta, de tolltartót is jelentett, a latin calamus gabonaszár, nádszárból ered, amiből a régiek irótolla készült. Egy eredet a calamitas-szal, ami eredetileg a gabona szárát tönkretevő gazdasági csapást jelentett. A **penna** régi alakjában pesna, vagyis madártoll a petere-ből ered, amiről a peticio-nál emlitettem, hogy eredetileg repülést jelentett. A **plajbász** természetesen a német blei weiss fehér ólom-ból származik. A **ceruza** a latin cerussa, a latin cera-ból ered; a rómaiak ugyanis viaszra irtak, ebből ered a sincerizálás is, mert a latin sincerus a sine cerából, jelesül a viasz nélküli, vagyis tiszta méz-ből származik. A **penicilus** épúgy, mint a pemzli is a latin penis fark-ból ered, a **spagát** az olasz spago-ból, mig a **cérna** azt hiszem a német zwirn-ből, a **lénia** a latin linum len-ből ered, a **téka** a görög théké-ből. A **portfeuille** a latin portare és folium levélre vezethető vissza, mig a **bugyelláris,** amely a középkori latinban pugillaris volt és tárcát jelentett, a latin pugilis marék-ból ered, ez pedig a pugnus ökölből, illetőleg görög pügné-ből származik s igy kapcsolatos a pugna-val, mely őseredetileg öklöződésből

állt. A **fasciculus** a latin fasces, vagyis abból a vesszőkötegből ered, melyek a római főtisztviselők előtt voltak.

A **regisztrálás** a középkori latin registrum, a latin halomra hányt, felhalmozott-ból ered, ez pedig a gerere vinni, keresztülvinni, csinálni-ból származik; ugyan abból származik a congestio, digestio, suggestio, sőt a *digeszták* is, — mig a *pandekták* a görög pan minden és dechesthai befogadni szavakból van alkotva.

Az **expediálás** természetesen a latin pes-ből ered.

Ami a birák tisztviselői életét illeti, a rangsor, amibe a birók osztva vannak, illetve a **rang** szó a német ring szó gyökéből alakult; mig a **sárzsi** végeredetben a latin carrus-nak gyökéből jő.

Az **avancement** szó eredete a latin ab és ante praepoziciókra megy vissza. A **pick auf** szó pedig annyit tesz, mint a lándzsától, vagyis a közlegénységtől fölfelé, mig ennek ellentéte az **einschub** természetesen a német schieben-ből ered.

A **gázsi** a középkori latin gadium a vadium szóból alakult és a latin vas, vadis biztositékból származik. A **sallarium** illetőleg salarium eredetileg a katonák sópénze, majd tabla pénze volt és a latin sal só-ból alkottatott. A **sportula** amiből az 1848 előtti jogszolgáltatás élt, a latin sporta kosárból származik s a rómaiaknál azt a kosarat jelentette, amelybe a patrónus klienseinek az ajándékot szokta tenni.

VII.

És most áttérhetünk a magánjog (ius *privatum*)-nak egyes részeire.

Tudvalevő, hogy a privatus a privus-ból ered, ami elkülönzöttet, különlegeset jelentett, mert hisz a magánjog kezdetben a rómaiaknál csak mint a mindent magában foglaló egységes jog egy elkülönzött része tekintetett; a privus szóból származik az egy különleges egyén érdekében készült törvény a **privilégium** is.

VIII.

A familia a rómaiaknál eredetileg az összes vagyonnak, gyermekek és szolgáknak összességét jelentette. A név a famulus szolgától származik, minek eredeti jelentése a ház lakója volt.

A **connubium** házasság a latin connubere magát fátyollal takarni szóból ered. Rómában ugyanis szokásban volt, hogy a férjhez menő fiatal leányokat fátyollal boritották be. A nubere fátyolozni szó pedig a nubes felhőből ered. A **morganatikus** házasság tudvalevőleg morgengaben szóból származik. Ebből származik a nászajándék, a móring is.

A **kopulál** a latin cum és az apiscere, illetve avult apere hozzáfüzni, kapcsolni igéből ered; ebből származik az adaptál szó is.

A házasság **konzumálásá**nak, vagyis a házasságnak elhálás utján való teljessé tételének természetesen semmi köze sincs a fogyasztást jelentő konzumhoz, (mely az emere-ből származik,) mert az elől emlitett konzumálás egy azzal a konzumátummal, melyet az Ur Jézus mondott, mikor a keresztfán kiszenvedett, és a latin summus teljesből származik.

Az **ascendens** fölmenő és **descendens** lemenő tudvalevőleg a latin scandere felkúszni, felhágni szóból ered, ami a szanszkrit skand masirozni szóból ered. E gyökből ered a transcendens és a skála is.

Az **agnatus**, — ki alatt a római nemcsak az atyai oldalról való rokont, hanem az utószülött fiút is, vagyis azt is értette, aki már akkor született, mikor van jogszerü utód; — a nasci-ból származik, amiről fentebb szólottunk; ugyaninnen származik természetesen a **cognatus,** ki alatt a római úgy az atyai, mint az anyai ágon való rokont értette.

Az **apanage** a latin panis kenyérből mig a **stafirung** a német stoffból ered.

A **foetus** méhmagzat a latin fenere-ből ered,

ugyanabból a szóból, melyből a femina és fecundus is származik.

A latin **res** az indiai rás szóból származik, mely ott birtokot, tulajdont jelent. A *reálitás* középkori latin szó.

IX.

Amint már jelezni szerencsém volt, a **possessio** a sedere-ből ered, miként a német besitz a sitzen-ből. A rómaiak és germánok azt tekintették igazán birtoknak, amire rátelepedtek, mi is azt, amivel megbirni, birni tudunk.

A **dominium** — a tulajdon — a latin domus, görög domos, szanszkrit damas lakóházból ered, mert a tulajdon alakulása összefügg az állandó lakás létesitésével.

A **revindicatio,** illetőleg vindicatio a latin vindicare-ból ered, ami annyit tett, mint valamit törvényesen keresni, vagyis a perrendszerüen kivánt kaucio adása mellett reklamálni. Vindex aki e kauciót adja, aki elégtételt szerez. A vin gyöknek semmi köze sincs a vishez, a mint sokan hibásan mondani szokták. A vin a venummal egy eredetű és annyit tesz, mint valaminek az ára. A szó második része a dex a dicere-ből ered A revindicatio-ból lett a *revanche* szó.

Az **árenda** a középkori latin arrendare, spanyol arrendar, francia arrendere, latin rendere-reddere (re és dare)ből jön és egy származású a *rente*-vel.

A **deteriorácio** alkalmasint a latin deterere használni, kisebbiteni, rongálni szóból származik, ami a terere dörzsölni, kihasználni, konzumálniból ered.

X.

A **konszenzus** a latin sentireből származik, ami inkább a gondolkozást, mint az érzést fejezi ki. Innen származik a sensibilis, és *sententia* is.

A **stipulálás** a latin stipulariból származik és

pedig minden valószinüség szerint a régiek azon szokásából, hogy a kötelező igéret megtartásának jeléül egy stipulát, azaz szalma szálat szoktak volt ketté szakitani.

A **kontraktus** tulajdonkép nem egyéb, mint az eszközölt *traktálások* összevonása, összefoglalása. A latin tractare eredetileg annyit tesz, mint hosszú időn át érinteni, gonddal vizsgálni. A latin trahere húzni, vonniból ered, amiből ered az abstrahálás, distrakcio, traktus, traktabilitas és *pertraktálás* is.

Az **obligáció** szó etimologiai eredete szerint erősebben fejezi ki a lekötelezettséget a magyar szónál, mert obligare tulajdonkép azt jelenti, hogy körülkötözni s igy obligáció körülkötöttség.

A **gilt** érvényes szó ugyanabból a gyökből ered, melyből a német geld származik.

A **storniroz** az olasz stornareból származik.

Az **abfertigung** a német fahrt-tal rokon fertig-ből ered és igy azt az összeget jelenti, mikor valakivel készen vagyunk és őt útnak inditjuk.

A **debitum** a dehibere (dehabere)ből ered épúgy mint a deficit a de és facere-ből.

A **konzorcium,** latin consortium a latin cum és sors-ból ered, amiről a ressortnál már szólottunk.

A **garancia** német eredet. A wahren szó gyökén kivül benn van a gárda szó gyöke is.

A **kommerciális** szó a latin merx árú-ból ered. Ebből származik Merkur isten neve is.

Az **inszolvens** fizetésképtelen középkori latin szó, mely a latin solvere feloldozni, felszabaditani, elbocsátani igéből ered. Ugyanebből ered az *abszolvál*, mely klasszikus latin alakjában fizetést is jelentett, továbbá az *abszolutizmus* és *rezolucio* is.

A **firma** olasz szó, amely a latin firmus szilárdból ered, épúgy, mint az angol farm, ami a középkori latin firmaból, járadékszerüen megállapitott fizetségből alakult.

A **kredit** köztudomás szerint a latin credere

hinni-ből ered; ősi alak cred-dere (dare) szivet adni, bizni; az ősi cred egy gyök a cord, görög kardia szivvel (szanszkrit crad-dadhami hiszek.)

A **csekk**, fr. cheque a sakkjátéknak francia nevéből, ez pedig köztudomás szerint a sahból, vagyis a perzsa császár ciméből alakult.

A **bőrze** a középkori latin bursa pénztárcából, ez pedig a görög bürsa bőrből ered. Ebből származik a német bursch is. Az ennek alapjául szolgáló középkori latin bursarius fizető növendéket jelentett.

A **giro** végfolyamatban a görög gyros gyürüből ered, amiből azt hiszem, a magyar gyürü szó is származik.

A **krida** a csőd középkori latin szó és a hitelezők nyilvános összehivását jelenti. A francia crier kiáltani gyökéből ered.

A **konkurzus,** a hitelezők összefutása a latin currere futni-ból származik, amiből ered a diskursus, exkursus, *rekurzus*, *kurrencia*, konkurrencia, *kurrentál*, valamint a curriculum is.

Az angol **copyright**, vagyis a szerzőt illető jog művének sokszorositására a latin copia-ból ered, amely a középkori latinságban kapta könyvmásolat értelmét, mert a példányszám által a bőség természetesen szaporodik. Maga a latin copia az Ops régi itáliai istennőnek, a bőség személyesitőjének nevéből származik; ugyanebből ered az optimates is.

XI.

A végrendeletet, a **testamentumot** a rómaiak eredetileg a népgyülésen élő szóval csinálták (calatis comitiis). Később ez öt tanu és egy libripens előtt történt. Ezzel az eljárással áll kapcsolatban a testamentum szó, mely betű szerint annyit tesz, mint tanuknak testiseknek keresése, hivása, fogása.

Az **Erbschleicher** a német schleichen osonni, lassan csúszva menni-ből származik.

A caducitas, vagyis a fiscusra szálló vagyon, a latin cadere-ből származik, amiből az accidens, *incidens* occasio és *casus* is erednek.

XII.

A **bagatel** szó az olasz bagatella a bűvész eljárás módja, valami alig észrevehető csekélység szóból ered.

A **summás** természetesen a latin summa-ból származik, ami felsőfoka a sub-nak, ami eredetileg alulról fölfelé való mozgást jelent.

A felperességi jog távolról sem adja vissza azt a fogalmat, amit az actoratus kifejez. Az **actoratus** ugyanis a latin agere-ből származik, aminek a cselekedni csak mellékes értelme, igazi értelmét annak eredete a görög agein mozgásba hozni, tükrözi vissza. Ugyane gyökből származik, a redigálás, *transigálás*, *kogens*, agilis, examen, *actio*, *akcia*, *agitálás*, *cogitálás* és mitigálás, *agenda* és az ágál szavak.

A rómaiaknál a bíróság előtt vitatott ügyet eredetileg *causa*-nak nevezték, ami alkalmasint a cavere-ből ered, épúgy, mint a **kaucio**. A causa utóbb perinditó ok, majd ok értelmet kapott, de azért eredeti jelentőségét ma is őrzi, igy pl. a **cause celebre** kifejezésben. Az accusativus tárgyeset szó, francia accusér, vádolni valakit, és az *exküz* szintén a causa-ból erednek. Érdekes, hogy a franciában nemcsak a cause, hanem a chose is a causa-ból ered.

Az **allegál** és **allegáta**-nak gyöke a legare-ban van, amiről már szólottunk.

A **sequestrál** a régi római sequesterből ered, akinek az a tiszte volt, hogy a peres tárgyat az itéletig őrizze.

A **liferálás** a középkori latin liberare szolgáltatniból ered.

Az **aukcio** a latin augere-ből, amiből az oktroj is származik, mig a *licitáció* a latin licitari-ból származik, ami a latin licere eladásra kitenni szóból ered.

Az **ekzekválásról** már mondottuk, hogy a latin sequi-ből ered és annyit jelent, mint kiüldözni; ugyane gyökből ered a *persecutor* és *persequál* is.

A **kvittel**, a francia quitter, középkori latin quietare fizetéssel megnyugtatni, lecsendesiteni-ből ered, sami a latin quies nyugalom-ból van alkotva. Ebből származik a *kvietál*, requiem, sőt az agi is, ami annyit tesz, mint megnyugtatni valakit, hogy tehet valami olyat, amit a dolgok rendes sora szerint biztossággal nem tehetne.

XIII.

A **kriminális** középkori latin szó, amely a latin cernere-ből alakult. A crimen, amint azt fentebb jeleztük, eredetileg a birói döntést jelentette. In crimen vocare, adducere annyit tett, mint birói döntés elé vinni. Utóbb a birói döntést provokáló panasznak okát, majd ez ok tárgyát alkotó büncselekményt, végül általán büncselekményt jelentett.

A **culpa** eredetileg fizikai bajt, fizikai fogyatékosságot jelentett. A **dolus** a bünös szándék a görög dolos-ból származik, a **fraus** pedig rokon a frustra-val, hiába, ingyennel.

A **praemeditacio**, amely eredetileg nem az elmélkedő tevékenységét jelentette, hanem annyit tesz mint előre elkészülni, gyakorolni, praeludiumot csinálni, — a meditálból ered, amiről már fentebb szólottunk.

A **delictum** épugy, mint a **delinquens** a latin delinquere-ből, illetve linquere-ből származik, ami annyit tesz, mint elbocsátani, elhagyni, t. i. a kötelesség útját. Szemben ezen negativummal, a pozitiv büncselekményt a peccare fejezi ki.

A **delirium** is negativ alakulatú szó: de és lira barázdából ered és igy tulajdonkép azt jelenti, aki letért a józan ész útjáról.

Az ifjukoruak birósági, **apacs**ainak neve az uj Mexikóban és Arizonban levő „apache-s" nevü kegyetlen

vad indiánok után kapta. A **huncut**, vagy huncfut szó nem más, mint a német hunds fotte koslató kutya, ennek szemérmetlenségéről. A **svindler** a német *schwindeln* szédülni, ez pedig a *schwinden* eltünni-ből ered.

A **recitiva** szó a re és cadere esni-ből származik és pedig azon réven, hogy a rómaiak recitiva (semina)-nak hitták azokat a magokat, melyek az érett növényből a földre hulltak és uj termést adtak.

A **terror** a latin terrere-ből ered, kapcsolatos a görög trein futni, ez pedig a szanszkrit tras reszketni-vel.

A **proskribálás**, latin proscribere eleinte annyit tett, mint nyilvánosan kitett táblán bármit hirdetni, majd ily módon kihirdetni azokat, kiknek javai az állam javára elkoboztattak és ők maguk fejvesztésre itéltettek.

A társadalmi proscriptio, vagyis a **bojkott** az angolországi Mays grófságban lakott Boycott nevü kapitány nevéről eredt, akivel szemben szomszédai 1880, decemberben minden érintkezést megtagadtak.

Az **in flagranti**, vagyis közvetlen, amikor a tett elkövettetett, a latin flagrare égni szóból ered, amiből a flagrans, konflagráció is származik.

A **detektiv** természetesen a tegere födni igéből ered, amiből a protekcio és a toga is származik, sőt ebből, illetőleg az ebből képzett tegere-ből keletkezett a praetextus is, mely eredetileg azt a szines szegélyt jelentette, mely valamely ruhadarab emeltebbé tételére és hiányosságának eltüntetésére szolgál.

A **konstabler** az ófrancia conestable, latin comes stabuli-ból a **trabant** is az ezzel egyértelmü *drabant* vagy *darabont* pedig a német trab ügetés szóból ered, mig a **zsandár** nem egyéb, mint a francia gendarme. A **profosz**, francia prevott, latin praepositus egy szó a préposital.

Az **inkvirálás** tudvalevőleg a latin quaerere-ből ered, amiből az *akvirálás*, *rekvirálás*, *kvesztor* és *ankét* szók is származnak.

A **recherche** a francia cherche keresni, ez pedig

a középkori latin circare-ból ered, aminek gyöke a latin circus-ban van.

Az **eruálás**, a latin eruere, az e és ruere hanyatt-homlok esni, lezuhanni-ból származik.

Az **investigál** szó a latin vesztigare lábnyomát követni-ből ered. Ve-stigium-ból van alkotva, amiben szereplő stigium egy a német steigennek gyökével.

A **vizsgál** nyilván a vizitál szó nyomán képeztetett, ami a latin videre-ből ered, amely szóból az *evidencia*, *providedlis*, *prudencia*, *provizio*, *revizió* és *avizál* is alakultak. E szó gyöke egy azzal a gyökkel, melyből a görög idea, a német wissen valamint az abból alkotott witz, a magyar vicc ered. Ebből származik a *provizorium* is és pedig azon középkori latin kitételből: proviso quod, gondoskodva lévén, hogy.

A **tortura** a latin torquere csavarni, abból ered a retorzio is.

A **szimulálás,** a latin simulare a similis, illetve a simul, egyszerre gyökből származik.

A **renitencia** eredeti értelmében tulajdonkép a letérdepeltetett embernek ellenálló erőkifejtését jelenti, mert az annak gyökéül szolgáló niti szó eredetileg gniti volt és a genu térdből ered.

Ettől eltérőleg a **remonstrálás** annyit jelent, mint újabb megfontolást provokálni, megfontolásra inteni; A monstrare inteni szó ugyanis a monere-ből ered, amiből a monitor, *moneta*, monumentum, monstre, monstrum és demonstrálás is származik.

A **prostituálás,** ami tulajdonkép annyit jelent, mint valakit rossz célra való eladás végett kiállitani, valakit a nemi élvezet szolgálatába helyezni, a statuere-ből ered, aminek gyökét a statusnál tárgyaltuk.

A **perverz** a latin vertere-ből ered, ugyanabból a szóból, amelyből az averzio, *konversio*, *kontroverzia*, diverzus, *reverzális*, próza, vers, universitas és a vertikális erednek.

Az **uzsora** a latin uti magát kiszolgálni, használni szóból ered. Ebből származik *abuzus*, az *uzurpálás*, *usance*, de az utilitárizmus is.

A **piágium** tulajdonkép annyit tesz, mint kihálózás, mert a latin plaga-ból jön.

A **praevaricatio** eredetileg a hatósági ember bűnét jelentette, aki valamelyik féllel összejátszik. Varicus lábat szétterjesztő, ez pedig varus hajlott-ból származik. A nevet ugyanis egy labdajáték adta, melyben az egyik játékos a labdát lábát szétterjesztve futni engedi ahelyett, hogy azt feltartóztatná, vagy visszalökné.

A **lincsel** szó a Virginiában élt Lynch Károlyról (1736—96), illetve arról az esetről, mikor a most nevezettnek vezetése alatt több földbirtokos egy tolvajt 300 botütésre ítélt.

Az **arretálás** és *áristom* — amint ezt már érintettem — a latin ad re és stare szavakra megy vissza.

A **poenale** a latin poena, illetve görög poiné-ból ered, ahol azt a fenyitéket jelentette, mellyel valamely vétek kiengeszteltetett és azt a birságot, melynek árán a vétkes magát visszaváltotta. A poenalenak semmi köze a paenitenciához, mely a latin poenitere bensőleg megbánni-ból ered, hanem rokon a paene alapjából és penitus belsővel.

Az **amnesztia** tudvalevőleg a görög amnestos emlékezetben nem maradt szóból van alkotva.

Az **abolicio**, a pertörlés az ab és olere növekedni szóból ered; ugyanabból ered a *proletár* is, akik Rómában a hatodik, legalsó rendet alkották és akik az államot nem azzal szolgálták, hogy gyermekeket neveltek. Az angol **mob** szó a latin movere-ből származik, mig a *lateiner*, akinek kezében ma a jogszolgáltatás van, a Latinus-ból származik, ami eredetileg annyit tesz, mint Latiumhoz, vagyis a Rómát övező környékhez tartozó.

XIV.

Áttérve a régi magyar jogra, mindenek előtt talán a **nádorispán**-ról kell megemlékeznünk, ami nem más, mint a szláv na dvor span.

A **palatinus** neve — épugy, mint a magyar palota szó is a latin palatiumtól, jelesül a római császárok azon lakóházától ered, amelyet Augustus császár épitett a palatini dombon.

A **kancellár**, középkori latin cancellárius, eredetileg oly tisztviselő, aki a jegyzőkönyvet vezette és a birói széket övező korlátok mellett volt elhelyezve, a latin cancelli (cancri) korlátokból ered. Ezért kisérlették minálunk ijesztő magyarsággal korlátnoknak nevezni.

A **personális** a latin persona-ból jön, ahol az eredetileg a szinész szerepét, valamely szindarab személyiségét jelentette.

A **donácio** természetesen a fentebb már tárgyalt dare-ből jő.

Az **armális** — a litterae armales — a cimeres nemesitő levél a latin armare fegyverezni szóból ered. Ugyanabból ered az almarium is, ami eredetileg armarium fegyverszekrény volt.

Az **allodium** — a hűbéri jellegü jogok szabad birtoka — a középkori latin allod szóból ered, ami szemben a feudalissal, a szabad birtokot jelentette.

A **praedium**, vagyis a földesur majorsága a latin praedium javakból származik. Eredetileg jogi kifejezés volt és biztositékot jelentett. Eredeti alakja: a praevidium = prae és vidium, amely utóbbi szó a latin vas, vadis biztositék szóból ered ép úgy mint a gázsi, amiről fentebb szólottunk. Természetesen a praediumból származik a **praediálista** és a kuriából a **kuriálista**.

A **majorság** a latin magnus-ból ered.

A **jobbágy**, középkori latin jobbagio valószinüleg a héber jabad szolgából származik.

Az **urbarium** — vagyis a jobbágytelek után járó szolgálmányok foglalata — a német urbar, illetve a középfelnémet urbor-ból származik, ami járadékot, adót jövedelmet jelent. Természetesen innen ered a magyar **urbér** szó is.

A **robot** a szláv rab, rob szolgából ered.

A **deputatum**, vagyis a természetben lenyesett, kiadott járandóság nyilván abból a putare igéből származik, melyről a deputatus-nál szólottunk.

A **felonia** a középkori latin felo hütlen-ből ered, ami alkalmasint a német fehlen hibázni-ból származik. Maga a feudalizmus egy oly gyökből van képezve, mely egy eredetü a német vie-vel és rokon a latin pecus barom-mal, melyből a pecunia alkottatott.

A régi törvényeinkben gyakran szereplő **lárvások**, álarcosok neve a klasszikus latinban valamely természetfölötti, túlvilági majd továbbá szinházi, megjelenést, utóbb álarcot jelentett és a latin Laresek, házi istenek nevének gyökéből van képezve.

A **homagium** vér-, vagy emberdij a középkori latin homagium hódolat, kötelesség, hübéri alárendeltség származik és a latin homo ember, hübéres szóból ered. Innen van *homagiális* hódolatteljes szó is.

XV.

Befejezés előtt az ügyvédekről is meg kell még emlékeznünk.

A magyar ügyvéd szó csak a *plaedoyer* fogalmát adja visśza, akinek neve az ófrancia plaider-ből, végeredetben a latin placere-ből ered, amiről már mondottuk, hogy a placare kiengesztelni szóval van kapcsolatban.

A **prókátor** a procuratornak röviditése.

A **fiskális** a német-római birodalom legfőbb ügyészének neve volt, utóbb kapta csak az általános ügyvéd értelmet. A latin fiscus kosár, tárcából származik, ahonnan a középkorban a kincstár nevet kapta. Innen ered a *konfiskálás* — valaminek a kincstár javára lefoglalása — mig az ezzel rokon *inkamarálás* annyit jelent, mint a közhatalmi javadalmakba, eredetileg a pápai kamarai javakba, bekebelezni. Az ezekkel szintén rokon *szekularizálás* annyit tesz, mint valami javadalmat egyházi jellegétől megfosztani. A szekularizálás a latin seculum-ból ered, ami a latin serere igéből szár-

mazik és eredetileg nemzedéket, majd időszakot jelent. A szekularizácio mai értelme nyilván akép támadt, hogy az egyház örökéletűnek tekintetik, szemben a muló időszámitás alá tartozó világival.

A rómaiaknál az ügyvédet az advocatus fejezte ki, ebből támadt a német advokaton kivül a francia *avouè* is. Ebből származik a *dezavuál* letagad, magáénak el nem ismer kifejezés.

Az angol **barrister**, vagyis az az ügyvéd, aki az angol és ir birószágok korlátai előtt a feleket élőszóval képviselni jogositva van, a kelta eredetű középkori latin barra bot szóból ered, amiből a francia barriere korlát is származik.

Az angol **attorney**, vagy **sollicitor** oly ügyvéd, aki előkésziti a pereket és jogi ügyletek kötésénél közreműködik, de birószágok előtt szóbelileg nem képvisel. Az attorney a középkori latin attornatus-ból származik, aminek megfelelő ige az attornare annyit jelent, mint ügyleteket másra bizni. A latin tornare-ból ered, ugyanabból a szóból, melyből a magyar torna is származik. A sollicitor a latin sollicitare-ból ered, ez pedig a sollus egészen és a ciere felkelteni, idézni, izgatni igéből van alkotva, ugyan abból az igéből, amiből a *citálás* és a recitálás is származik. Természetesen innen ered a magyar *sollicitálás* is, mig a *tribulálás* a latin tribulumból, vagyis annak az eszköznek a nevéből ered, melylyel a gabona szemét kicsépelték, ez pedig a terere-ből van alkotva, melyről a deteriorációnál már szóllottunk.

A **rabulista** a latin rabula lármázó ügyképviselő-ből ered, ami a rabire dühöngeni szóból származik.

A **kliens** ügyfél eredetileg annyit tesz mint aki hallgat a szóra, engedelmeskedik. Cluere hallgatni valakire, hallgatni, hogy a nevét mondják, amelynek gyökéből ered a gloria szó is.

Az **expens-nota** a fentebb már tárgyalt a pendere és gnoscere-ből ered. A penderebőI származik a *spézni* is.

FÜGGELÉK.

A szövegben szereplő jogi vonatkozásu szavaknak abc szerinti jegyzéke azon lap számával, a melyen találhatók.

Abandonál 5
abfertigung 27
abolicio 33
abrogálás 13
abszolvál 28
abszolutizmus 28
abuzus 33
actio 2
actoratus 29
ágál 29
agenda 29
agitálás 29
agnatus 26
agnoszkálás 20
akcia 29
akklamacio 15
akkordiroz 5
akvirál 32
allegál 30
allegata 30
alliance 5
allodium 34
amnestia 33
anket 32
apacs 31
apanage 26
appropriacio 13
arenda 26
aristom 33
armalis 34
arretál 33
arretálás 5
articulus 20
ascendens 25
assessor 5
assize-biróság 7
asszisztál 5
aukcio 30
avancement 24
avizál 32
avoue 36
attorney 36

Bagatel 29
ballotage 12
bandita 8
barrister 36
blanketta 23
bojkott 31
börze 28
budget 13
bugyeláris 24
bulletin 17
büró 23

Caducitás 29
casus 29
cause celebre 29
cenzus 9
cérna 24
certifikátum 21
ceruza 23
charta 6
cikk 20
cirkumstancia 5
citálás 36
civil jog 19
codex 19
cognatus 26
cognitio 20
concentrálás 21
connubium 25
copyright 28
corpus juris 20
császár 6
csekk 28
culpa 30

Debattálás 15
debitum 27
dekretum 21
delegacio 17
deliberálás 21
delictum 31
delinquens 31
delirium 31
demarche 8
demisszio 16
daputátum 35
deputatus 12
derogál 13
descendens 25
destrukcio 16
detektiv 31
deterioració 27
dezavuál 36
dieta 8
diffamálás 10
digeszták 24
diktátor 19
diplomacia 7
dirigál 6
dirimál 8
diskutálás 15
disponálás 15
dissidens 7
dolus 30
dominium 26
donacio 34
dos 12

Edictum 19
ekzekválás 30
emancipálás 11
emisszárius 16
entente 7
erbschleicher 29
erigálás 6
eruálás 32
evidencia 32
exempláris 8
exklámálás 23
exkúz 29
expediálás 24
expens nota 37
expozé 13

Factio 14
familia 25
fasciculus 24
fasti dies 10
felekezet 10
felonia 25
firma 28
fiskalis 36
foetus 26
fórum 22
fractio 14
fraus 30
frigy 7
fronde 15
fuzio 14

Garancia 27
gázsi 24
generacio 9
generális 9
generalizálás 9
genezis 9
gilt 27
giró 28
gróf 10
grübliz 22

Herczeg 9
homágialis 35
homagium 35
huncut 31

Immunitás 15
imperator 6
imperium 6
imputál 12
incidens 29
indemnitás 13
indigenatus 9
indikálás
infamia 10
in flagranti 31
inkamarális 36
inkvirálás 32
instancia 5
institucio 5
instrukcio 16
instrumentum 16
inszisztál 5
inszolvens 28
interpelláció 14
interpretálás 18
investigál 32
irredentizmus 8
indiciozus 19
indicium 19
inrisdictió 19
institia 18

Jobbágy 35
judikatura 19
jurisprudentia 19
juristitium 19
justicium 19
justifikálás 19

Kalamáris 23
kalendánium 23
kancellár 34
kaució 29
klikk 17
klotür 16
klub 17
koalicio 8
kodifikácio 19
kogens 29
korportálás 16 6
kommentálás 18
kommerciális 27
kommisszáris 16
kommunitás 15
kompetencia 12
kompromisszum
komputus 12
kondicio 19
konfesszio 10
konkluzio 16
konkordatum 7
konkurzus 28
konspirálás 17
konstabler 32
konstans 5
kommunizmus 15
kompatibilitás 12
kompenzáció 21
konstatál 5
konstitucio 5
konstrukcio 16
konszenzus 27
konsziderlás 22
kontemplál 21
kontraband 8
kontraktus 27
kontroverzia 33
konverzio 33
konzervatizmus
konzorcium 27
konzultacio 7
konzumál 25
kopulál 25
korrigál 6
korrigálás 6
kortes 12
kotéria 17
kredit 28
krida 28
kriminális 30
kuria 22
kuriálista 35
kurrencia 28
kurrentál 28
kvesztor 32
kvietál 30
kvittel 30
kvóta 17

Landtag 9
lappalia 23
lárvások 35
legalis 18
legalitás 18
legalizál 18
legatarius 18
legitim 18
lenia 24
lex 18
liberalizmus 14
licitacio 30
lictor 7
liferálás 30
lincsel 33
lobby 16
loyalis 18

Magistrátus 9
magnás 9

maiestas 9
maire 9
majorság 35
mameluk 17
manifestálás 11
manipulálás 11
manumissio 11
maxima 9
meditálás 22
minister 6
morganatikus 25

Nacio 9
nacionále 9
nádorispán 34
naturalizacio 9
nomenclatura 20
nominálás 20
norma 20
nota 20
notárius 20
noticia 20
notifikálás 20
nuncius 7

Obligació 27
obstrukcio 166
opportunizmus 14
oppozicio 15
ovacio 15

Pairschub 11
paktum 16
palatinus 34
pandekták 24
paragrafus 20
parlament 8
párt 14
pedigree 10
perfidia 7
penicilus 23
penna 23
penzio 21
permisszio 16
persecutor 30
persequál 30
personális 34
pertraktálás 27
perverz 33
peticio 12
perzekvál 12
pick auf 24
placetum 8
plaedoyer 35
plágium 33
podium 17
poenale 33
polgári jog 19
ponderálás 21
possessio 7, 26
praedikatum 19
praedium 34
praemeditacio 30
praenotálás 20
praerogativa 13
praeses 7
praestálás 5
praevaricatio 33
preliminare 13
prémium 8
prezumpcio 8
privilégium 25
profán 10
profosz 32
prókátor 36
proletár 34
prompt 8
propaganda 16
propozicio 15
proskribálás 31
prostituálás 33
protocollum 23
provideatis 32
provizio 32
provizorium 32
prudencia 32
pugillaris 24
püspök 11

Rabulista 37
radikalizmus 14
rang 24
reálitás 26
recherche 32
recht 6
recitiva 31
régens 6
regie 6
regime 6
regiment 6
regio 6
regisztrálás 24
reglement 6
regnálás 6
regula 6
reichstag 9
rekognoszkálás 20
rekurzus 28
religio 10
remonstrálás 32
renitencia 32
rente 26
renunciáció 7
reponálás 15
rekvirálás 32
res 26
respirium 17
ressort 7
restancia 5
restitucio 5
reverzális 33
revindicatio 26
revizió 32
rezerva 14
rezisztál 5
rezolucio 28
rezumé 8
robot 35
rubrika 23

Sablon 23
sallarium 24
sárzsi 24
scrutinium 12
secretarius 21
sententia 27
sequestrál 30
sessio 6
simli 23
skarteta 23
sollicitor 36
sommás 29
spágát 23
spézni 37
sportula 24
stadium 5
stafirung 26
stallum 5
statarium 5
status 5
statutum 5
stempli 23
stipulálás 27
storniroz 27
struktura 16
subsidium 6
substitucio 5
suffragette 12
suffragium 12
supplikacio 8

Szekularizálás 36

szimulálás 32
szisztál 5
szuverénitás 5
szuppozicio 15

Tábla 22
téka 24
terminus 23
terror 31
testamentum 29
tolerantia 13
tortura 32
tory 14
trabant 32
tradicio 12
traktálások 27
transigálás 29
tribulálás 37

Urbarium 35
usance 33
uzsora 33
uzurpálás 33
Vizement 13
virilista 22
vizsgál 32
volks 12

Whig 14
wip 16
zsüri 19

Zsandár 32